
Da mænd var mænd

Review-artikel

ANDERS KLOSTERGAARD PETERSEN

Todd Penner og Caroline vander Stichele, eds., *Mapping Gender in Ancient Discourses*, BIS 84, Leiden/Boston, Brill 2007. 580 sider, € 221

Skønt der er hengået nogen tid siden udgivelsen af den anmeldte bog, hører den ubestridt til blandt de mest centrale udgivelser inden for forskningsområdet køns- og seksualitetsforståelse i antikken i relation til de bibelske skrifter. Den fortjener derfor en udførlig præsentation, også fordi det er et forskningsfelt, som antagelig for de fleste endnu ikke er synderlig kendt. Bogen er sammen med Colleen Conways *Behold the Man. Jesus and Greco-Roman Masculinity*, Oxford, Oxford UP 2008, et af de bedste steder at orientere sig, hvis man vil danne sig et overblik over det tidehverv, som de seneste 25 år har fundet sted inden for antikforskningen generelt i relation til køns- og seksualitetsforståelse, og som siden midten af 1990'erne har initieret et nyt, spændende forskningsfelt inden for studiet af tidlig jødedom og kristendom.¹

Hvad der for snart 35 år siden blev sat i gang med Kenneth Dovers *Greek Homosexuality* fra 1978, og som siden tog et teoretisk tigerspring med navnlig de to sidste bind af Michel Foucaults *Seksualitetens historie* (især med den engelske oversættelse 1985-1986), har de sidste 25 år udløst en veritabel bølge af nye udgivelser. Man kan også opfatte den intensive forskning, som aktuelt pågår inden for området, som en kompensation for, at forskningstemaet i århundreder har fristet en stedmoderlig tilværelse i antikforskningen.² En tung kristen arv angående krop og køn, forstærket af den vik-

1 Se mere herom i mine udgivelser "Gender-bending in Early Jewish and Christian Martyr Literature", in: Jakob Engberg, Uffe Holmsgaard Eriksen & Anders Klostergaard Petersen eds., *Contextualising Early Christian Martyrdom*, Peter Lang, Frankfurt 2010, 225-256, og "Auf der Suche nach einem Rahmen zum Verständnis der Konzeption von Geschlecht und Sexualität im Frühen Christentum", in: Matthias Morgenstern, Christian Boudignon & Christiane Tietz eds., *Männlich und weiblich schuf Er sie: Studien zur Genderkonstruktion und zum Eherecht im Mittelmeerreligionen*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2011, 33-66.

2 Se hertil mit kommende bidrag "Køns- og seksualitetsforståelse i antikken", in: Ole Høiris og Birte Poulsen

torianske tidsalders snerperi og parallelt hertil Bismarck-Tysklands tabuisering af alt, hvad der havde med seksualitet at gøre, lagde en tung dyne over antikforskningen. Skønt det var åbenlyst, at den græsk-romerske verden havde et andet forhold til krop og køn end det 18., 19. og – frem til 1960'erne – 20. århundredes generelle bornerthed, valgte man i forskningen enten at fortie eller eufemistisk at omgå dette emne. De klassiske Loeb-udgaver af græsk-latinske tekster med engelsk paralleloversættelse er et illustrativt eksempel. I de græske tekster valgte man indtil for få år siden at oversætte begreber knyttet til seksualitet til latin; mens man fx i min gamle Martial-version har gengivet de mest saftige dele af Martials sjofelheder på italiensk, så man var sikker på, at kun den liden skare, som havde et solidt humanistisk og filologisk lærdomsværn, forstod, hvorom det drejede sig.

Bibelforskningen har været en smule sendrægtig til at samle op på de nye strømninger inden for almen antikforskning; men de seneste år har billedet forandret sig. Til de ubestrideligt største fortjenester i den anmeldte antologi hører, at den forsøger at placere også tidlig jødisk og kristen køns- og seksualitetsforståelse inden for den større mediterrane kontekst, som de er forskellige nedslag af.

Bogen består foruden en kort indledning af redaktørerne af 17 bidrag i alt. Dertil kommer, som man altid glæder sig over i mødet med ordentligt bibliofilt håndværk, informative og dækkende indekser over antikke tekster og moderne forfattere, ligesom antologien rummer en samlet bibliografi. Den afsluttes med en kort liste over bidragyderne, som for størsteparten – og symptomatisk for forskningsfeltet – er fra USA og Canada. Eneste undtagelse er den hollandske redaktrice og en svensk ph.d.-stipendiat fra Göteborg.

En af den kristendomsrelaterede kønsforsknings *grand old ladies*, Virginia Burrus, skriver i den første, lapidarisk formulerede, artikel om kortlægning som metamorphose, "Mapping as Metamorphosis: Initial Reflections on Gender and Ancient Religious Discourses". Her peger hun blandt andet på, at hvis bogen var udkommet for et tiår siden, havde den handlet om den socialhistoriske rekonstruktion af kvindernes rolle inden for antikkens religioner, ligesom bidragene havde fokuseret på at påvise de antikke teksters grundlæggende patriarkalske synspunkter og ditto *misogyni*, dvs. kvindehad. Helt befriet fra denne tradition kan bogens bidrag dog ikke siges at være; og det er vel egentlig også godt nok, for der er også inden for dette perspektiv fortsat forskning at bedrive. Men det er, som observeret af Burrus, rigtigt at fremhæve et paradigmeskift (s. 8). Var bogen udkommet for en dekade siden, havde dens bidragydere udelukkende været kvinder og selverklærede feminister. Det ser anderledes ud i dag, hvor også en række mandlige forskere er involveret i forskningsfeltet – otte ud af 18 bidragydere er mænd. Ligeså iøjnefaldende er skiftet fra det specifikt socialhistoriske og ideologikritiske til et socialkonstruktivistisk perspektiv, hvor interessen samler sig om konstruktionen af 'mænd' og 'kvinder' og den diskursive frembringelse af 'maskulinitet' og 'femininitet'. Kønsforskning er således ikke længere historien om

eds., *Antikkens verden*, Aarhus UP, Aarhus 2011.

fortidens kvinder. Disciplinen er i relation til antikforskningen blevet teoretisk mere sofistikeret og også mere vidtfavnende, fordi det nu ikke alene er både konstruktionen af mænds og kvinders køn og seksualitet, interessen samler sig om, men også frembringelsen af diskurser om 'afvigernes'.

Til bogens bedste bidrag hører Diana Swancutts med den sigende titel "*Still before Sexuality: Greek Androgyny, the Roman Imperial Politics on Masculinity and the Roman Invention of the Tribas*". Ud over det empiriske genstandsfelt er Swancutts bidrag først og fremmest et forsvar for den sene Foucaults og David Halperins synspunkt, at seksualitet som kategori og som identitetsmarkør i særlig grad er et resultat af det sene 19. århundredes vesterlandske kønsdiskurser. Titlen henviser dels til en indflydelsesrig bog af David Halperin, *One Hundred Years of Homosexuality and Other Essays on Greek Love* (1990), dels til en betydningsfuld redigeret bog af samme forfatter og John Winkler og Froma Zeitlin, *Before Sexuality: The Construction of Erotic Experience in the Ancient Greek World* (1990). Swancutts mål er at vise, hvordan synspunktet fortsat holder vand, at seksualitet som særlig markør er et 1900-talsfænomen. Det gør hun ved at vise, at den romerske *tribas* (ofte forstået som 'homoerotisk' kvinde) var en romersk, ideologisk opfindelse, en imperial stereotyp på androgyne, græske kønsmonstre, som truede imperiet, og som romerske frie mænd, *virii*, retorisk kunne anvende til at 'spidde' og holde to grupper nede med: Romerske frie kvinder, *matronae*, og grækere (s. 12). Swancutt argumenterer overbevisende for, at *tribas*-figuren af romerne gøres til et kvindeligt, ja undskyld mig, 'pikmonster', som hele tiden står på spring for at true sand romersk maskulinitet og, mindst lige så væsentligt, romerske frie kvinders ærbarhed. De drøftede tekster dokumenterer til fulde, hvordan kønsdiskussioner og konstruktioner går på tværs af stort set samtlige eksisterende genrer.

Fine artikler følger om kønskonstruktion hos Filon (Mary Rose D'Angelo) og om magi som led i den tidlige kristendoms kætterkonstruktion (Kimberly Stratton). Ikke overraskende er der hyppigt et sammenfald mellem konstruktionen af religiøse afvigere og frembringelsen af seksuelt depraverede som kategori.

Derpå følger essays om Paulus. Først Davina Lopez om romersk imperial ideologi, kønskonstruktioner og Paulus' 'inter-nationalisme', og siden vor skandinaviske bidragsyder Fredrik Ivarssons artikel om lastekataloger og afvigende seksualitet, der stiller skarpt på lastekatalogerne i 1 Kor 5,10f. og 6,9f. Ivarsson får ligesom flere af bogens øvrige bidragsydere profileret de to principper, som i særlig grad bestemmer antikke køns- og seksualitetsforestillinger: (1) aktiv-passiv-skemaet; og (2) betoningen af behovet for at udøve selvkontrol og selvbeherskelse. Det første princip var afgørende grundidé i antik tænkning og social indretning. Det drejer sig helt elementært om, hvem der har ret til at penetrere hvem. Den antikke forståelse, hvad enten det gjaldt den græsk-romerske verden, den jødiske, inkl. den tidlige kristne, eller andre mediterrane subkulturer, var organiseret ud fra et spørgsmål om dominans og underkastelse. Det havde også afgørende betydning for køns- og seksualitetsopfattelsen, der på samme måde, og i detaljer, var bestemt ud fra spørgsmålet om, hvem der som dominerende og aktiv part havde ret til at penetrere en passiv og underkastet part. I den sammen-

hæng havde det ikke betydning, om det drejede sig om mænd, kvinder eller drenge. Det afgørende var alene spørgsmålet om, hvem der var for oven og hvem, der var for neden i magtforholdet: Penetrator eller penetreret?

Det andet princip er snævert knyttet til det første, fordi det blev forventet af den aktive, handlende part, at han var i stand til at udøve selvkontrol og selvbeherskelse, så han ikke faldt i sine lysters og lidenskabers vold. Om kvinder gjaldt omvendt, at de især udøvede selvkontrol, når de efterlevede de for deres køn kulturelt og socialt udstukne roller. Disse to principper fremgår tydeligt af de to paulinske lastekataloger. Ivarsson viser især, hvordan Paulus retorisk bruger lastekatalogerne til over for korintherne at pointere farerne ved ungdommelig (mandlig) arrogance.

Flere bidrag om tidlige kristne tekster følger. Eric Thurman sammenligner i et essay om 'Nye mænd' maskulinitet og imperium i Markus-evangeliet og Xenofons' *Et Efesisk eventyr*. Redaktørerne har selv et udmærket bidrag med den finurlige titel *Script(ur)ing Gender in Acts: The Past and Present Power of Imperium*. Saundra Schwartz skriver om de apokryfe Andreasakter, hvor hun stiller skarpt på den konventionelle narrative scene, utugten. Patras' prokonsul, Aegeates er i Andreasakterne overbevist om, at apostlen Andreas har begået utugt mod hans hustru, Maximilla. Han sætter ham derfor i fængsel, men glemmer i øvrigt alt om hans eksistens, indtil Andreas på et senere tidspunkt endelig får mulighed for at forsvare sig (og forkynde Kristusbudskabet) for den undrende offentlighed i retssalen: "From Bedroom to Courtroom" lyder Schwartz' titel.

I hastigt trav videre til Perpetua- og Felicitasmartyriet, som Judith Perkins informativt skriver om og udviser betydelig sans for *gender-bending*-motiverne i netop denne martyrtekst. *Gender-bending* er også emnet for Chris Frilingos' essay, hvor han sammenligner prostituerede kvindeskikkelser i hhv. Johannes' Åbenbaring og i den for mig hidtil ukendte tekst, *Diakonen Jakob, Om horen Sankt Pelagias liv*, som Frilingos imidlertid ikke ulejlig sin læser med at datere. Han nøjes blot med i en note at henvise til andres datering (s. 233); men når man ikke har den refererede bog stående i sit bibliotek, er man på herrens mark! Det er simpelthen dårlig stil. *Gender-bending* er der imidlertid også på spil i denne tekst, hvor en kvinde først bliver mand, for derpå at forvandles til kvinde igen.

Derpå forlader vi for en stund de tidlige kristne tekster for i stedet at se på jødisk, rabbiniske og jødisk, mystiske skrifter. Rebecca Lesses skriver om kulturelt køn i hekhalot-litteraturen og Gwynn Kessler om kroppe i bevægelse, "Preliminary Notes on Queer Theory and Rabbinic Literature". Lesses drøfter baggrunden for, at hekhalot-litteraturen fraskriver kvinder mulighed for opnå visioner og deltage i de mystiske begivenheder, som den selv fortæller om. Den er, som Lesses gør opmærksom på, en mandeverden, hvor kvinder forstås som potentiel trussel mod de mandlige udøvers seksuelle og rituelle renhed.

Tre yderligere bidrag drejer sig om køns- og seksualitetsforestillinger i tidlig patristisk litteratur. Michael Desjardin skriver om Klemens af Alexandrias *Bound Body*, mens Jennifer Knust drøfter sex, vold og apologier hos Justin Martyr i et bidrag om at være

slavebundet til dæmoner. Disse bidrag, der tidsmæssigt strækker sig fra midten af det andet til begyndelsen af det tredje århundrede, slutes naturligt med en artikel af Brad Winston om, hvordan retorisk køns- og kætterkonstruktion hos Tertullian går hånd i hånd. Som en femininiseret og svag mand har hæretikeren ladet sig penetrere af udefrakommende størrelser. Den sande kristne er en stærk og fri mand, som ikke er til falds for kætteriets kvindagtige forførelse. Nøjagtig som hos Justin, hvor der også er en tæt sammenhæng mellem bastant seksualmetaforik og selvbevidst identitetskonstruktion. Mænd eller kvinder er kristne i Justins verden frie mænd, mens ikke-kristne romere, inkl. kejseren, er dæmoners slaver, som svælger i seksuelle udskejelser og er i deres lasters vold. Køns- og seksualitetsforestillinger som effektivt retorisk våben indgår også centralt i Desjardins Klemens-bidrag, som først og fremmest viser, hvordan den ideale Kristustilhænger i Klemens' *Paidagōgos* er en kontrolleret krop – en krop, der skal bemestres og styres, hvis ikke den skal rutsje ned ad kønsskalaen og blive offer for farlige magters indtrængen. Bogen afrundes med et essay af Erik Gunderson om *Men of Learning*, der drøfter dyrkelsen af *paideia* i Lukians Alexander-roman.

Ved vejs ende dokumenterer den anmeldte bog til fulde, hvordan antik køns- og seksualitetsforståelse kategorialt adskiller sig fra en moderne vesterlandsk opfattelse. I den antikke verden forstås kvinden ikke som mandens modsætning, men i stedet for som en ufuldstændig mand. Derfor er der også skabt helt anderledes diskursivt rum for forestillingen om mænds og kvinders *gender-bending*. Mange bidrag fremhæver også, hvordan to principper er bærende for den antikke forståelse. For det første er de antikke forestillinger helt ned i mindste detalje organiseret ud fra et magtprincip bestemt ud fra, hvem der har retmæssig adgang til at penetrere hvem. I den sammenhæng er det ikke afgørende, om der er tale om mand eller kvinde. Det væsentlige er, at den frie mand er den penetrerende, mens han selv ikke lader sig penetrere. For det andet indebærer det en forestilling om, hvordan den frie mand bestandigt må udvise selvkontrol for ikke at rutsje ned ad kønsskalaen i retning af den farlige, våde, kvindelige pol. Endelig viser bogens forskellige essays, at man skal være varsom med alt for bastante kulturelle sondringer som klassiske distinktioner mellem den græsk-romerske verden på den ene side og den jødisk-kristne på den anden side. Det gælder her som i Goethes *Faust: Wie alles sich zum Ganzen webt. Eins in dem andern wirkt und lebt!* Vel var der betydningsfulde regionale og mentale forskelle afhængigt af, hvilken kultur, og i særdeleshed, hvilket kulturelt og socialt segment, der stilles skarpt på; men det ændrer ikke ved, at der også er tale om en fælles, sammenhængende kulturel kontekst, som min gamle professor, Martin Hengel, præcist beskrev som en kulturel *koinē*. Det viser den anmeldte bog til fulde. Den være på det varmeste anbefalet.

Anders Klostergaard Petersen, lektor, cand.theol.
Afdeling for Religionsvidenskab, Arabisk og Islamstudier
Faculty of Arts, Aarhus Universitet